

PÁZMÁNY PÉTER
EGYETEME

BUDAPEST, 1935

MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET

Budapest, Pázmány Péter tér 1. 1. 216.

Leli. 554.

PÁZMÁNY PÉTER EGYETEME

A magyar középkor egyetemalapításban nem volt szerencsés. Négy magyar város, *Veszprém, Pécs, Pozsony* és *Óbuda* volt színhelye egyetemalapítási kísérletnek. Azonban egyik sem tudott igazában kifejlődni és állandósulni. A középkori magyar ifjak ezért Európát járták egyetemi tanulmányaik idején. Tömegesen található *Párizsban, Padovában, Bolognában, Bécsben* és *Krakóban*.

Az évszázadok viszontagságaival dacoló, a jelen évben jubiláló magyar egyetemünk a középeurópai katolikus restauráció korának szülöttje. E mozgalomnak magyarországi vezére *panaszí Pázmány Péter*, a római Egyház bíborosa és az ország prímása volt. Mielőtt magas méltóságait elérte volna, mint a Jézustársaság tagja, maga is egyetemi professzor volt *Grázban*.

Egyetemünk születésének éve 1635. Ez az esztendő a magyar történelem legnagyobb tragédiája kulminációs korszakába esik. A *mohácsi csata* (1526) után elinduló török hódítás az országnak egyharmadát megszállva tartotta, egy hatalmas rész, *Erdély*, az anyaországtól elszakadva a török császártól függő viszonyban élt s legfeljebb egy harmadrész, túlnyomóan az, amely ma *cseh* impérium alatt áll, alkotta a maradék Magyarországot. Ennek a *csonknak* emberfeletti erőfeszítése létesítette az állandó magyar egyetemet.

A török hódoltság elől az esztergomi érseki székhely és a káptalan *Pozsonyba* menekült. Itt kelt 1635. május hó 12-én a nagy bíboros egyetem-alapító oklevele. Az alapító egyelőre a teológiai és filozófiai kart állította fel; az oktatás ellátását a *Jézus Társaságra* bízta, mely akkor az európai oktatásügy legfőbb tényezője volt. *Pázmány* alapításának székhelyéül *Nagyszombat* városát jelölte ki, de egyben úgy intézkedett, hogy a török uralom visszaszorítása esetén az egyetem az esztergomi érsekségnek más alkalmasabb városába legyen áthelyezhető.

Egyetemünk rendkívüli érdekessége, hogy jóllehet az újkorban keletkezik, alapítása mégis teljesen a középkor gondolatvilágában megy végbe. Alapítója, az ország első főpapja kifejezetten magyar egyetemet (*Universitas Hungarica*) alapít, a megerősítést azonban nemcsak a magyar királytól kéri, hanem a német-római szentbirodalom császárától is. Mintha még a középkor keresztény egysége állna kettős fejével, a pápával és a császárral; mintha még a *sacerdotium* és az *imperium* világa virulna; mintha még az egyetemek a nemzetileg nem tagolt keresztény kultúrának volnának a legfőbb szervei! A bíboros lelkében kétségtelenül lobogott a remény, hogy nemcsak a több mint száz éve szétdarabolt *Magyarországnak*, hanem a *kereszténységnek* is az egysége helyre fog állni.

Pázmány magyar álma teljesült, keresztény reménye csalódott, de egyeteme középkori patinát kapott. *II. Ferdinánd*, mint a német-római szentbirodalom császára aranybullás privilegialis levelével 1635. évi október hó 18-án megerősítette *Pázmány* alapítását és a *nagyszombati* egyetemre ráruházta a szentbirodalom egyetemeinek minden jogát és szabadságát.

A középkor összes privilegiumaival ellátott egyetemét maga az alapító nyitotta meg 1635. évi november hó 13-án. Első rectora a jezsuita *Dobronoky György* volt.

A teológiai és filozófiai karhoz 1667-ben a jogtudományi kar járult, melynek ellátásáról *Lósy Imre*, *Pázmány Péter* első és *Lippay György*, ugyancsak második utóda gondoskodott; ezen év január 2-án a jogi karon négyrendbeli tanszéket szerveztek, mely karnak felügyeletét az *esztergomi* káptalanra bízta. A jogi kar megnyitása 1667. évi január hó 16-án ment végbe ünnepek között.

Dicső emlékezetű királynőnk, *Mária Terézia* a hazai oktatásügy újjászervezésére irányuló törekvései során az egyetem kibővítését és tökéletesítését vette célba. Ezért 1769. évi július hó 17-én kelt adománylevelében az egyetemet királyi oltalom és igazgatás alá vette és egyfelől az 1748. évi XII. törvénycikkben alapuló királyi jogánál fogva, másfelől mint a katolikus egyházi javadalmak fő-kegyura az egyetemet a földvári apátság jószágaival ajándékozta meg. Ugyanebben az esztendőben, december 14-én a három meglevő karhoz az orvostudományi kart, mint negyediket kapcsolta s a most már teljes egyetemet 1770. évi október hó 27-én szervezte át. A jezsuiták társaságának 1773-ban történt felszólítása következtében *Mária Terézia* a jezsuiták nagyszombati kollégiumának minden ingatlan s ingó javát az egyetemnek adományozta. Így kapta az egyetem a *turóci* prépostság javadalmait, nemkülönb a *bozóki* prépostság jószágainak felét. Az ezekről szóló donációnális levelét a nagyemlékű királynő 1775. évi február 13-án adta ki.

A nagy királynő 1777. évi február 10-én arra határozta el magát, hogy egyetemünket az ország fővárosába, *Budára* helyezi át, aminek következtében az egyetemi előadások *Nagyszombaton* augusztus 24-én véget értek s *Budán* a királyi vár épületében novemberben kezdődtek az új tanulmányirend (*Ratio Educationis*) szabályai értelmében. De *Budán* az ünnepélyes beiktatást csak három év múlva, 1780. évi június hó 25-én tartották meg, amidőn a dicső királynő negyvenéves uralkodásának évfordulóját ülte. A beiktatás országos ünnep volt, melyen egyetemünk 1780. évi március 25-én kelt nagy szabadalomlevelét (*Diploma Inaugurale*) is kihírdették. Ez az okirat az egyetemet nemcsak régi joгаiban erősíti meg, de vagyónát a budai királyi palotával, mel-léképületeivel s a pécsváradai apátság jószágaival öregbítette.

További három év után *II. József* 1783. évi december hó 9-én elrendelte, hogy az egyetem *Pestre* költözzék át, hol most is székel. A tényleges átköltözés csak 1784. novemberében ment végbe, a theologiai előadások pedig 1786-ig szüneteltek annak következtében, hogy a theologiai kar egyideig *Pozsonyban*, az ot-tani papnevelőintézet mellett működött. *II. József* uralkodásához fűződik annak emléke is, hogy a katolikus alapítású egyetem kathedráin első ízben jelennek meg nem katolikus professzorok is.

Az egyetemet *I. Ferenc* királyunk 1804. január 20-án kiadott új adománylevelével (*Nova Donatio*) adományos jószágaiban újból megerősítette s az egyetemet e jószágok tulajdona és birtokába forma szerint bevezették (*statutio*). A királyi adománylevelek alapján a következő uradalmak váltak az egyetem tulajdonává: a *dunaföldvári* uradalom *Tolnamegyében*, a *pécsváradi Baranyában*, a *sellyei Pozsony- és Nyitra* megyében, a *znióvárjai Turóc* megyében. Ez uradalmak területe összesen 11.901 hold szántó és rét, nemkülönbén 20874 hold erdőség.

A trianoni békeszerződés következtében a *sellyei* és *znióvárjai* uradalmak területe *csehszlovák* fennhatóság alá kerülvén, a csehszlovák kormány jogosítva érezte magát, hogy ezeket az uradalmakat zár alá helyezze. Az egyetem e zár feloldása és ingatlanainak visszaadása iránt 1923-ban pert indított a csehszlovák kormány ellen a békeszerződéssel szervezett *Vegyes Döntőbíróság* előtt, mely 1933. február 3-án hozott ítéletével a csehszlovák kormányt a zár alá vett ingatlanok visszaadására kötelezte. Ezen ítélet ellen a csehszlovák kormány a hágai *Nemzetközi Állandó Bíróság*-hoz fordult, amely azonban a *Vegyes Döntőbíróság* határozatát 1933 december 15-én hozott ítéletével jóváhagyta. E legmagasabb nemzetközi törvényszékek egyetemünket nemcsak ősi jószágainak tulajdonához juttatták vissza, hanem egyetemünknek az utóbbi évtizedekben bizonyos mértékig elhomályosult jogi helyzetét is tisztázták. E szerint egyetemünk nem állami intézmény, hanem önálló jogi személyiséggel bíró köztintézet, mely eredetében katolikus természetű. Azonban, amint már fentebb jeleztük, egyetemünket nagy alapítónk kifejezetten mint magyar egyetemet „*Universitas Hungarica*“-t alapította, *Mária Terézia* királynőnk óta pedig címerében a „*Királyi Magyar Tudományegyetem*“ nevét viseli. Az újjáalakított egyetem szervezetét a nagy királynő kiváltságleveleiben írta körül s azt tanulmányi rendtartásában (*Ratio Educationis*, 1777) részletezte. Ezek értelmében míg a tanárok kinevezését a királynő alapítói jogánál fogva fentartotta magának és a királyi székben utódainak, az egyetem kettős igazgatás alatt állt: egyrészt a tanártestület *önkormányzati* igazgatása alatt, mely az *Egyetemi Tanácsban (Magistratus Academicus)* összpontosult; másrészt a *királyi* igazgatás alatt, mely a király alapítói, főkegyuri és államfői jogainak különleges egybekapcsolódását tünteti fel. Ez a *királyi igazgatás* 1848-ig

kettős tagozatban érvényesült; az alsóbb fokon a közvetlen felügyeletet gyakorló királyi Tanács (*Senatus Regius*) útján, mely kinevezett kari igazgatókból és egyetemi főigazgatóból mint elnökből állott; a felsőbb fokon pedig a királyi Helytartótanács és ennek tanulmányi bizottságai (*Commissio Studiorum*) közvetítették a király központi igazgatását (szervezés és szabályalkotás) és főfelügyeletét. Ezt a szervezetet az 1806. évi második tanulmányi rendtartás (*Ratio Educationis*) részleteiben átdolgozták az ebben az alakban 1848-ig volt hatályos. Az akkori abszolutisztikus bécsi kormányrendszer ezt a jogi helyzetet csak annyiban homályosította el, hogy a bécsi udvari tanulmányi bizottság (*Hof- Studienkommission*) az egyetem ügyeire, jogalap nélkül, bizonyos tényleges befolyást gyakorolt.

Midőn az 1848. évi törvényhozás a királyi jogok gyakorlását a miniszteri felelősség rendszerének alapjára helyezte, ezt az alapvetet az egyetem királyi igazgatása körében is meg kellett változtatni. Ennek megfelelően az 1848. évi XIX. tc. a „magyar egyetemet“ közvetlenül a közoktatásügyi miniszter hatósága alá rendeli. Egyébként ennek a törvénynek az egyetem igazgatására nézve csak az a jelentősége, hogy az alsóbbfokú királyi igazgatás megszűnt és a bécsi udvari tanulmányi bizottság illegális befolyásának kikapcsolásával a király az egyetem felsőbbfokú királyi igazgatását e miniszter útján gyakorolja. Az idézett törvény-cikk egyúttal az egyetemi oktatás és tanulás szabadságát is biztosította.

Az egyetem mai önkormányzati szervezete visszanyulik az osztrák vallás- és közoktatásügyi minisztérium részéről legfelsőbb helyen nyert felhatalmazás következtében 1849. évi szeptember 30-án kiadott és az egyetemi hatóságok szervezésére vonatkozó ideiglenes szabályozásra, melyet a szokás irányadóul fogadott el.

Az egyetem tulajdonát tevő és gyakran „egyetemi alap“ névvel jelölt vagyonnak jövedelmei és egyéb bevételei 1869-ig teljesen fedezték az egyetem költségeit. Az egyetemnek akkoriban megindult nagyarányú fejlődése azonban az egyetem költségeit oly nagy mértékben szaporította, hogy azok az egyetem saját jövedelmeiből nem voltak fedezhetőek.

Mint hogy az egyetem működésének kereteit végsőfokon a királyi igazgatás szabja meg, erre az igazgatóságra hárult a feladat, hogy az egyetem költségvetési hiányának fedezéséről gondos-

kodjék, ami — mai alkotmányos berendezkedésünkben — csak az állami költségvetés keretében történhetik. Első ízben az 1870. XI. t.-cikk útján nyújtott az állam az egyetemnek „mint országos közintézetnek” költségeihez költségvetési hozzájárulást. Minthogy pedig az állami számszékről szóló 1870. XVIII. t. c. értelmében az állami segélyben részesülő intézetek számadásai is az állami számvevőszék ellenőrzése alá tartoznak, azóta az egyetem költségeihez nyújtott állami hozzájárulás oly módon jut költségvetési kifejezésre, hogy az egyetem összes bevételei és kiadásai az állami költségvetésbe állíthatnak be és a kiadási többletet az államkinéstár állami hozzájárulásként fedezi. Ily módon vált a magyar állam az egyetemnek, a nagylelkű alapítók bőkezűségével veteendő jötevőjévé és fejlesztőjévé.

Az 1921—22. tanév kezdetétől egyetemünk felvette első alapítójának, Pázmány Péternek nevét és azóta teljes címe: „*Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem*”.